

2. Ольга Силка. Досвід подолання злочинності серед неповнолітніх у роки Другої світової війни 1942–1945. С. 216–220.

3. Онлайн-злочини за участю дітей під час війни. URL: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/broshura-nasylstvo-v-interneti.pdf> (дата звернення: 05.07.2023).

4. Як неповнолітній особі взяти участь у Програмі відновлення для неповнолітніх. URL: <https://kitsman.city/articles/244793/yak-nerovnolitnij-osobi-vzyati-uchast-u-programi-vidnovlennya-dlya-nerovnolitnih> (дата звернення: 05.07.2023).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-334-7-33>

COMBATING BIOLOGICAL TERRORISM: CRIMINAL-LEGAL ASPECT

ПРОТИДІЯ БІОЛОГІЧНОМУ ТЕРОРИЗМУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Shamsutdinov O. V.

*Ph. D. in Law,
Leading Researcher of Interagency
Research Center on Problems of Combating
Organized Crime at the National Security
and Defense Council of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Шамсутдінов О. В.

*кандидат юридичних наук,
провідний науковий співробітник
Міжвідомчий науково-дослідний центр з
проблем боротьби з організованою
злочинністю при Раді національної
безпеки і оборони України
м. Київ, Україна*

У сучасні часи глобальної цифровізації та широкого впровадження у життя новітніх досягнень у сфері нано– та біотехнологій, світова спільнота виявляє все більшу стурбованість наявними тенденціями посилення воєнно-політичного впливу терористичних організацій, поширення географії відповідних протиправних проявів, зростання технологічних можливостей терористів, зокрема щодо розробки та застосування зброї масового знищення, а саме – біологічної зброї.

Спеціальних законодавчих актів, присвячених боротьбі з біологічним тероризмом, в Україні немає, тож правовими засадами забезпечення протидії такому виду злочинності є нормативні акти у сферах боротьби з тероризмом, нерозповсюдження зброї масового знищення, забезпечення біологічної безпеки України тощо.

Закон України “Про боротьбу з тероризмом” (2003) у ст. 1 містить тлумачення терміну “технологічний тероризм”, що дозволяє визначити

біологічний тероризм як вид технологічного тероризму, зокрема кримінальні правопорушення, що вчиняються з терористичною метою із застосуванням бактеріологічної (біологічної) зброї або її компонентів <...> [1].

Відсутність правової норми в Кримінальному кодексі України, а також в будь-якому іншому законодавчому акті України, яка би містила чіткий перелік терористичних злочинів, відповідальність за вчинення яких передбачена конкретними статтями Особливої частини КК України, породжує численні суперечки з приводу того, які злочини слід вважати терористичними.

Наприклад, В. Н. Кубальський пропонує внести до Закону України “Про боротьбу з тероризмом” відповідну норму, що визначатиме терористичними злочини, передбачені статтями 146, 147, 258, 261, 266, 277-280, 292, 341, 349, 439, 441, 443, 444, а також іншими статтями Кримінального кодексу України, якщо вони спрямовані на залякування населення і вчинені з метою здійснення впливу на прийняття рішень органами державної влади або міжнародними організаціями [2, с. 11].

Після ратифікації Україною Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму (2005), яка містить перелік кримінальних правопорушень, що відносяться до терористичних [3], та відповідних протоколів до неї, які уточнюють цей перелік, науковці-криміналісти, які присвятили свої дослідження вивченню сутності тероризму та протидії його суспільно небезпечним проявам, стали відносити до терористичних злочинів переважно лише ті, котрі передбачені статтями 258–258-5 КК України, обґрунтовуючи це тим, що такі кримінальні правопорушення завжди наділені ознаками тероризму [4, с. 10; 5, с. 109].

Зазначимо, що Законом України від 21.03.2023 № 2997-IX доповнено Кримінальний кодекс України статтею 258-6 “Перетинання державного кордону України з терористичною метою”, а редакції статей 258-4 і 258-5 дещо змінені. Отже, система норм про терористичні злочини на сьогодні закріплена у статтях 258–258-6 КК України, зокрема йдеться про власне терористичний акт та різні “обслуговуючі” терористичний акт діяння.

Водночас, говорячи про біотероризм, слід враховувати його відмітну ознаку – застосування спеціального знаряддя (засобу чи предмета) злочину, зокрема біологічної зброї або її компонентів. Отже, діяння, які можна охарактеризувати як біотероризм, слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, зокрема за суто “терористичними” (ст. ст. 258–258-6 КК України) та кримінальними правопорушеннями проти безпеки людства, передбаченими ст. 439 “Застосування зброї масового знищення” або ст. 440 “Розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення” КК України. Зазначені

твердження дещо співпадають із висновками В. Ю. Попова, який вважає, що здійснення терористичного акту (ст. 258 КК України) може бути засобом вчинення інших злочинів, зокрема й застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК України). У такому випадку такі дії кваліфікуються за сукупністю злочинів [6, с. 47–48].

Аргументуючи власну позицію, зосередимо увагу на біотерористичному акті як “ядрі” біологічного тероризму. Зазвичай теорія і практика кримінального права при кваліфікації терористичного акту у формі застосування зброї визнає нею “предмети, призначені для ураження живої сили, зокрема вогнепальну (у тому числі гладкоствольну) і холодну зброю” [7, с. 271; 5, с. 114; 8, с. 867]. Однак такий підхід поділяється не всіма науковцями. Так, характеризуючи ознаки об’єктивної сторони складу “терористичний акт” (ч. 1 ст. 258 КК України), О. В. Шамара вказує, що під зброєю (при вчиненні цього злочину у формі застосування зброї) слід розуміти не тільки холодну і вогнепальну, але й звичайну та зброю масового ураження (ядерну, хімічну, біологічну, запаловальну, генетичну, променеву, радіочастотну, інфразвукову, радіологічну, геофізичну тощо). При цьому науковець вважає, що для кваліфікації терористичного акту не має значення, яку зброю було використано чи застосовано для досягнення поставленої перед терористами мети, відповідно до можливих розробок нових видів будь-якої зброї [4, с. 104, 110].

З висловленою позицією не можна погодитися, адже суспільна небезпечність (зокрема її ступінь) застосування зброї масового знищення (ч. 1 ст. 439 КК України) є вищою за застосування зброї як однієї з форм терористичного акту (ч. 1 ст. 258 КК України). Це визначено законодавцем у санкціях відповідних кримінально-правових норм: основне покарання за вказане посягання на безпеку людства – це позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років, а за згадане посягання на громадську безпеку – позбавлення волі від п’яти до десяти років. Тому очевидно, що застосування біологічної зброї з терористичною метою не охоплюється ч. 1 ст. 258 КК України.

З іншого боку, може здатися, що кримінально-правова норма про терористичний акт у формі застосування зброї (ч. 1 ст. 258 КК України) та норма про застосування зброї масового знищення (ч. 1 ст. 439 КК України) співвідносяться як загальна і спеціальна норми, тобто має місце конкуренція кримінально-правових норм і повинен застосовуватись принцип “*lex specialis derogat legi generalis*”. Однак ці норми не перебувають у відносинах підпорядкованості, зокрема “спеціальна” не володіє всіма родовими ознаками “загальної”: кримінально-правова норма про терористичний акт, на відміну від норми про застосування зброї масового знищення, передбачає у цьому складі злочину таку

конститутивну суб'єктивну ознаку, як мета, яка є визначальною для кваліфікації та розмежування цього злочину із суміжними правопорушеннями. Без цієї обов'язкової ознаки взагалі не можна говорити про тероризм.

Отже, в даному випадку автор підтримує висновки Т. І. Созанського, який формулює таке правило кваліфікації ідеальної сукупності злочинів: “злочини утворюють ідеальну сукупність, якщо диспозицією статті повністю не охоплюється вчинене” [9, с. 134]. Тобто в разі застосування біологічної зброї при вчиненні терористичного акту йдеться про ідеальну сукупність кримінальних правопорушень: одне діяння однієї особи (суб'єкта кримінального правопорушення) містить ознаки двох або більше самостійних складів кримінальних правопорушень, що передбачені різними статтями (або різними частинами однієї статті) Особливої частини КК України.

Окрім того, зважаючи, що злочин, передбачений ч. 1 ст. 439 КК України, фактично є способом вчинення терористичного акту (ч. 1 ст. 258 КК України), доречно при кваліфікації біотерористичного акту додатково скористатися правилом, висловленим О. В. Ус: “якщо злочин, що використовується як спосіб вчинення іншого злочину, є більш тяжким, ніж такий “інший” злочин, то кваліфікація здійснюється за сукупністю злочинів” [10, с. 113].

Підводячи підсумки, зазначимо, що в чинному КК України відсутня окрема норма про відповідальність за біотерористичний акт. При кваліфікації відповідних суспільно небезпечних дій слід керуватися правилами ідеальної сукупності. Вбачається, що наявну прогалину в чинному КК України, яка є підставою для наукових дискусій та прийняття неоднозначних рішень при кримінально-правовій кваліфікації, можна усунути шляхом доповнення складу терористичного акту кваліфікованим складом, який передбачатиме застосування з відповідною метою зброї масового знищення. Така криміналізація технологічного тероризму вбачається перспективною, адже відповідним шляхом пішов європейський законодавець, зокрема іспанський (ч. 2 ст. 574 КК Іспанії), норвезький (§ 142 КК Норвегії), французький (п. 4 ст. 421-1, ст 421-2 КК Франції).

Література:

1. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 27.07.2023).

2. Кубальський В. Н. Кримінально-правові проблеми протидії тероризму в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2007. 20 с.

3. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму. Варшава, 16 травня 2005 року (Конвенцію ратифіковано Законом України від 31.07.2006 № 54-V). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712 (дата звернення: 27.07.2023).

4. Протидія терористичній діяльності: кримінально-правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти : монографія / О. Ф. Бантишев, Р. І. Брящей, В. В. Белянська, О. А. Клименко та ін.; за ред. О. В. Шамари. Київ : Видавничий дім “АртЕк”, 2016. 450 с.

5. Серета В. В., Серкевич І. Р. Тероризм: кримінологічна детермінація і кримінально-правова протидія : монографія / за заг. ред. В. С. Канціра. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 188 с.

6. Попов В. Ю. Методика розслідування терористичного акту: дис. ... доктора філософії. 081. Харків: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2021. 255 с.

7. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти : навч. посібник / Мовчан А. В., Гришук В. К., Марін О. К., Щур Б. В., Канцір В. С. та ін.; за заг. ред. Проф. В. К. Гришука. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 328 с.

8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД “Дакор”, 2018. 1360 с.

9. Созанський Т. І. Кваліфікація злочинів, передбачених різними статтями КК України. *Європейські перспективи*. 2012. № 2. Ч. 1. С. 131–136.

10. Ус О. В. Кваліфікація злочину при конкуренції кримінально-правових норм, частини та цілого. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2019. Вип. 55. Том 2. С. 110–114.